קטז: ערבי פסחים פרק עשירי פסחים

וחותם בגאולה. ת"ק לא פי' כילד ופליגי במילתיה ר"ט ור"ע ר' טרפון אינו חותם בברוך שלא היה מאריך בדברי בקשה ולא היה אומר אלא הודאה ור"ע סבר לחותם בה בברוך לפי שמאריך בדברי בקשה ואומר כן ה' אלהינו יגיענו כו' וקי"ל (עירובין דף מו:) הלכה כר' עקיבא מחבירו וכן מצינו בסנהדרין (דף כא.) גבי לא ירבה לו נשים וברים חזקת הבתים (ב"מ דף כח.) דפליגי תנאי במילתיה דתנא קמא[פ]:

ה"ג **ונאמר** לפניו שירה חדשה (א) וכן נודה לך שיר חדש על גאולתנו.[א] דהכי תניא במכילתא כל הסירות לשון נקבה חוץ משירה דלעתיד לבשון זכר כלומר שהנקבה יש לה עבר לידה אף כל הנסים יש אחרייהם עבר וכן יסד הפייט[ב] בזולת אי פתרוס שירות אלא לשון נקבה מיוסדים כי תשועתם כיולדה וגו' תוקף שיר אחרון מזכיר לא יולדים שירו לה' שיר חדש כו' וגרסינן שם מן הזבחים ומן הפסחים שחגיגת ארבעה עשר נאכלת קודם לפסח לפי שהפסח נאכל על השובע: ה"ג

ובה"א [2]עד חלמיש למעינו מים וחותם בגאולה ר"ט אומר אשר גאלנו וגאל את אבותינו ממצרים ולא היה חותם רבי עקיבא אומר כן ה' אלהינו ואלהי אבותינו יגיענו למועדים ולרגלים אחרים הבאים לקראתנו לשלום שמחים בבנין עירך וששים בעבודתך ונאכל שם [3](מן הפסחים ומן הזבחים) כו' עד בא"י גאל ישראל: **גמ'** אמר רבא צריך שיאמר [5]ואותנו הוציא משם אמר רבא [ד]מצה צריך להגביה ומרור צריך להגביה בשר א"צ להגביה ולא עוד אלא שנראה כאוכל קדשים בחוץ אמר רב אחא בר יעקב סומא פטור מלומר הגדה כתיב הכא בעבור זה וכתיב התם [7][6]בנגו זה מה להלן [ה]פרט [ט]לסומא אף כאן פרט [ו]לסומין איני והאמר מרימר שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף אמרו רב יוסף מ"ד אגדתא בי רב ששת אמרו רב ששת [8]קסברי רבנן מצה בזמן הזה דרבנן מכלל דרב אחא בר יעקב סבר [ז]מצה בזמן הזה דאורייתא והא [ח]רב אחא בר יעקב הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן קסבר כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון לרב ששת ולרב יוסף נמי הא ודאי כל דתקון רבנן [ט]כעין דאורייתא תיקון הכי השתא בשלמא התם מדהוה ליה למיכתב [י]בנגו הוא וכתיב בנגו זה ש"מ פרט לסומין הוא דאתא אבל הכא אי לאו בעבור זה מאי לכתוב אלא בעבור מצה ומרור הוא דאתא: לפיכך אנחנו חייבין:

א"ר

שלשה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח מצה ומרור פסח על שום שפסח המקום על בתי אבותינו במצרים [שנאמר [1]ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח וגו'] מצה על שום שנגאלו אבותינו ממצרים [שנאמר [2]ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים וגו'] מרור על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים שנאמר [3]וימררו את חייהם וגו'] [4]בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנאמר [4]והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים [5]לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס [6]למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הנסים האלו הוציאנו מעבדות לחרות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפלה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הללויה [7]עד היכן הוא אומר בש"א עד אם הבנים שמחה

גמ' צריך להגביה. כשהוא אומר מצה זו שאנו אוכלין: **בשר אין מגביה.** כשהוא אומר פסח שהיו אבותינו (במצרים) אוכלים לא יגביה הבשר שהוא זכר לפסח: ה"ג **בשר אינו צריך להגביה ולא עוד אלא שנראה כאוכל קדשים בחוץ: אין צריך להגביה.** דהא לא מצי למימר פסח זה: רב יוסף ורב ששת מאורי עיינים היו: **הא הוא דאמר.** בסיפא דהאי פירקא (דף קכ.) אחד זה ואחד זה מדרבנן:

רשב"ם

מתני' שלשה דברים הללו. (שלא פירש) [שפירש] טעמן [ב]: **גמ' צריך שיאמר.** פסוק זה ואותנו הוציא משם שצריך להראות את עצמו כאילו יצא משם שלא אותנו גאל הקב"ה: **צריך להגביה.** כשאומר מצה זו שאנו אוכלין מרור זה שאנו אוכלין כדי להראותן למסובים ותתבב מצוה בעייניהן וכן בתשובת הגאונים דהא דאמר צריך להגביה היינו במצ' זו דאגדת': **בשר.** [ג]מיני תבשילין אין צריך להגביה כשהן אומרים פסח שהיו אבותינו אוכלין ולא יגביה הבשר שהוא זכר לפסח: ה"ג **בשר אין צריך להגביה ולא עוד אלא שנראה כמקדיש בהמתו.** אין צריך להגביה דהא לא מצי למימר פסח זה ולא עוד אלא אם היה מגביהו נראה כמי שמקדיש בהמתו מחייב לפסח: **פרט לסומין.** מדכתיב זה משמע שיכירוהו בראיית העין: רב ששת ורב יוסף מאורי עיינים הוו: **קסברי רבנן.** רב ששת ורב יוסף: **רב אחא בר יעקב הוא דאמר.** בסיפא דהאי פירקא (דף קכ.) אחד זה ואחד זה מדרבנן: **כעין דאורייתא תקון.** וכשם שבזמן שבית המקדש קיים פטור השתא נמי פטור ואינו מוציא אחרים ידי חובתן: **בעבור מצה ומרור הוא דאתא.** לכך אני אוכל מצה ומרור זכר למה שעשו לי בצאתי ממצרים. ורב ששת ורב יוסף גזירה שוה לא גמרי: **מתני' וחותם בגאולה.** מסיים את ההגדה בברכת גאולה. והשתא לא מפרש היאך מברכין אותה ולקמן פליגי בה רבי טרפון ורבי עקיבא בהיא ברכה דלרבי

ג) [ברכות כ.], **ד)** לקמן קח., **ה)** [מן הזבחים ומן הפסחים כל"ל וכ"א במשנה שבמשניות וברי"ף והרא"ש והרמב"ם], **ו)** [סנהדרין עח.]:, **ז)** [לסומא כל"ל], **ח)** [לסומא כל"ל], **ט)** [לעיל קטו.], **י)** [לקמן קכ.], **יא)** [לעיל ל:], וש"כ], **יב)** [סנהדרי' עח.], **יג)** [הגרלא כי בגמרא של הרשב"ם הי' המשנה מחלקת לשתים], **יד)** ל"ל שני, **טו)** מכאן שייך לדף שאחר זה, **טז)** [שמות טו], **יז)** [על רש"ש], **יח)** ס"א עמדו, **יט)** [וע"ע תוספות לעיל פג. ד"ה ר"ש], **כ)** [שב"ר ד' קמב: קמג. המרץ בביאור דברי תוס' הללו], **כא)** [שביעי ואחרון ש"פ],

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה ר"ג ונמ' לפניו שירה חדשה ובסוף גרסינן ונודה לך:

גליון הש"ם

גמ' קסברי רבנן מצה בזה"ז דרבנן. עי' מגילה יט ע"ב תוס' ד"ה ור"י:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א) רשב"ם ד"ה הללויה וכו' מחתיה וכו' כ"ב מחתיה הוא ביחזקאל כ"ד ה' וה"ל לכתוב תחת כפרש"י שם והגזרה והבניה הוא ביחזקאל מ"מ ר"ג וסמ"ל הגזל הבנין לפרש"י ודל"ק שם אלא שדרך הכתוב לסיים המיכה באותיות ר' ה' וכה"ג הללויה הכא:

מוסף תוספות

א. דהכא מיירי בגאולה דלעתיד. תוס' ר"פ.

מוסף רש"י

מדהוה ליה למיכתב בנגו הוא. סורר ומורה ומשמע הוא שלקה בפיכסס, ומדכתיב זה, שמלאה בתלנגו עליו, ולא סומין (סנהדרין עא:).

רבינו חננאל

אמר רבא מצה צריך להגביה כשאומר מצה זו שאנו אוכלין וכו'. וכן מרור צריך להגביהו, אבל בשר אינו צריך להגביהו מפני שנראה כמקדיש בשר ואוכל קדשים בחוץ. אמר רב אחא בר יעקב סומא פסול לומר הגדה כו'. ואסיקנא כשר הוא לומר הגדה, דמצה בזמן הזה דרבנן. ואקשינן מכלל דרב אחא בר יעקב סבר מצה בזמן הזה דאורייתא, והא איהו דאמר בסוף פירקין מצה בזמן הזה דרבנן, ופרקינן קסבר כל דתקינו רבנן כעין דאורייתא תקון. מאי בעבור זה בעבור מצה ומרור הוא.

צג א מיי' פ"ז מהל' מלה הלכה ו:
צד ב ג מיי' פ"ח שם הלכה ה:
צה ד מיי' שם הל' ד וסמג עשין מא טוש"ע ח"מ סי' תעג סעיף ז:
ה ומיי' פ"ז מהל' ממרים הלכה י:

תורה אור השלם

1. וְאַמַּרְתֶּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיְיָ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתָּחֲווּ: שמות יב כז
2. וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם: שמות יב לט
3. וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ: שמות א יד
4. וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: שמות יג ח
5. וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ: דברים ו כג
6. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא: דברים כא כ

תורה אור השלם

1. וְאָמַרְתָּם זֶבַח פֶּסַח הוּא לַיְיָ אֲשֶׁר פָּסַח עַל בָּתֵּי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנָגְפּוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בָּתֵּינוּ הִצִּיל וַיִּקֹּד הָעָם וַיִּשְׁתָּחֲווּ: שמות יב כז
2. וַיֹּאפוּ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֻגֹת מַצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גֹרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהִתְמַהְמֵהַּ וְגַם צֵדָה לֹא עָשׂוּ לָהֶם: שמות יב לט
3. וַיְמָרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים וּבְכָל עֲבֹדָה בַּשָּׂדֶה אֵת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרֶךְ: שמות א יד
4. וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בַּעֲבוּר זֶה עָשָׂה יְיָ לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם: שמות יג ח
5. וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אֹתָנוּ לָתֶת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֵינוּ: דברים ו כג
6. וְאָמְרוּ אֶל זִקְנֵי עִירוֹ בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמֹרֶה אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ זוֹלֵל וְסֹבֵא: דברים כא כ

לדוד

אחת היא. כלומר תיבה אחת היא ואין התיבה נחלקת לשנים: **הללו בהך גיסא.** בסוף שיטה ויה בתחלת שיטה האחרת: **שיר שבשורה.** אז ישיר משה[ז]: **ועל כל לרה שלא תבוא עליהם.** ליגנא מעליא הוא דנקט כלומר שאם חס ושלום תבוא לרה עליהן ויושעו ממנה אומריס אותו על גאולתן כגון חנוכה: **כל הפלות.** כל מזמורים הפותחים בתפלה כגון תפלה לעני כי יעטוף (תהלים קב): **אפשר ישראל שוחטין את פסחיהן.** מיליאת מצרים ועד דוד ולא אמרו עליו הלל: **ד"א פסנו של מיכה עומד.** בימי דוד בבכי באותו מקום וישראל אומריס הלל שכתוב בו[ח] כמותם יהיו עושיהם וגו' אלא ודאי על היס נאמר תהלה ושוב לא פסק: **ניצוח וניגון נעתיד לבא.** כל מקום שנאמר למנצח בנגינות מלעתיד הוא מדבר: **ע"י מתורגמן.** הוא אומר ואמר מפרש: **יהושע וכל ישראל אמרוהו.** כלומר אף יהושע וכל ישראל אמרוהו: **הללויה.** כולהו דספר תהליס: **קראי מוסיפין.** בעלי מקרא מוסיפין אף אלו: קסבר

רשב"ם

לדוד מזמור. משמע תחלה היה לדוד רוח הקודש ואח"כ[ט] מזמור: **מזמור לדוד.** משמע מתוך המזמור באה שכינה לדוד: **נלמד מראן כו'.** מכאן אתה למד וגם מפסוק אחר מוכיח שנאמר ועתה קחו לי מנגן וגו': **שמחה של מצוה.** כי הך דקחו לי מנגן שהיה מתכוין שתשרה עליו שכינה: **וכן נחלוס.** אם הולך ליגן מתוך שמחה רואה חלוס טוב: **הא ברכה.** לריך לגמוד מתוך דבר שמחה: **שעמדו על היס.** לאחר שעברו כדכתיב (תהלים קיד) היס ראה ויוס והתפללו אל לנו [ספקטון] פן יעבור פרעה ואילו אחריהס: **יהושע וכל ישראל אמרוהו.** כלומר אף ישראל ויהושע אמרוהו כן פירש רבינו. ולא נהירא לי שאם כן בכולן אתה לריך לפרש כן ואם כן מאי בינייהו ובין חכמים שאומרים נביאים שביניהן אמרוהו וכו' ואתי למימר דכל הני דאמרן נעיל אמרוהו על לתרן שהרי תקנוהו נביאים לכך אלא כל אחד מן התנאים הכי קיס ליה מרביה: **הללויה ריש פירקא.** כולהו הנך דספר תהלים שאין בו כי אם אחד לבדו בין פרק לפרק. אבל מקוס שיש שני פעמים הללויה בין פרק לפרק לא פליגי רב חסדא ורבה בר רב הונא אחד מלעיל ואחד מלרע: **קראי מוסיפין.** בעלי מקרא מוסיפין אף אלו:

א"ר חסדא א"ר יוחנן הללויה וכסיה וידידיה אחת הן רב אמר כסיה ומרחביה אחת הן [ו]רבה אמר מרחביה בלבד איבעיא להו מרחב יה לרב חסדא מאי תיקו איבעיא להו ידידיה לרב מאי ת"ש דאמר רב [א]ידידיה נחלק לשנים לפיכך ידיד חול יה קודש איבעיא להו הללויה לרב מאי ת"ש דאמר רב חזינא תילי דבי חביבא דכתיב בהו הללו בחד גיסא ויה בחד גיסא ופליגא דריב"ל דאמר ריב"ל מאי הללויה הללוהו בהלולים הרבה ופליגא דידיה אדידיה דאמר ריב"ל בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים בניצוח בנגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתהלה בתפלה בהודאה בהללויה גדול מכולן הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת אמר רב יהודה אמר שמואל שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים והלל זה מי אמרו נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן תניא היה ר"מ אומר כל תושבחות האמורות בספר תהלים כלן דוד אמרן שנאמר [1]כלו תפלות דוד בן ישי אל תיקרי כלו אלא כל אלו הלל זה מי אמרו רבי יוסי אומר אלעזר בני אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים והלוקין עליו חבריו לומר שדוד אמרו ונראין דבריו מדבריהן [2]אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו לולביהן ולא אמרו שירה ד"א פסלו של מיכה עומד בבכי וישראל אומרים את ההלל: ת"ר כל שירות ותושבחות שאמר דוד בספר תהלים ר"א אומר כנגד עצמו אמרן רבי יהושע אומר כנגד ציבור אמרן וחכ"א יש מהן כנגד ציבור ויש מהן כנגד עצמו האמורות בלשון יחיד כנגד עצמו האמורות בלשון רבים כנגד ציבור ניצוח וניגון לעתיד לבא משכיל על ידי תורגמן לדוד מזמור מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה מזמור לדוד מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה [3]-ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות ולא מתוך עצבות ולא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דבר שמחה של מצוה שנאמר [2]ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' אמר רב יהודה אמר רב וכן לדבר הלכה אמר רב נחמן וכן לחלום טוב איני [7]והאמר רב גידל אמר רב כל ת"ח היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה שנאמר [3]שפתותיו שושנים נוטפות מור עובר [ט]אל תקרי שושנים אלא ששונים אל תקרי מור עובר אלא מר עבר לא קשיא הא ברבה הא בתלמידא ואי בעית אימא הא והא ברבה ולא קשיא הא מקמי דפתח והא לבתר דפתח כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן אמר מילתא דבדיחותא ובדחו רבנן ולבסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא ת"ר הלל זה מי אמרו ר"א אומר משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים הם אמרו [4]לא לנו ה' לא לנו משיבה רוח הקודש ואמרה להן [5]למעני למעני אעשה רבי יהודה אומר יהושע וישראל אמרוהו בשעה שעמדו עליהן מלכי כנען הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' רבי אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו בשעה שעמד עליהם סיסרא הם אמרו לא לנו ורוח הקודש משיבה ואומרת להם למעני למעני אעשה ר' אלעזר בן עזריה אומר חזקיה וסייעתו אמרוהו בשעה שעמד עליהם סנחריב הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' רבי עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר הרשע הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' רבי יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו בשעה שעמד עליהם המן הרשע הם אמרו לא לנו ומשיבה וכו' וחכמים אומרים נביאים שביניהן תיקנו להם לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהם לישראל ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן: אמר רב חסדא הללויה סוף פירקא רבה בר רב הונא אמר הללויה ריש פירקא אמר רב חסדא חזינא להו לתילי דבי רב חנין בר רב דכתיב בהו הללויה באמצע פירקא אלמא מספקא ליה אמר רב חנין בר רבא הכל מודים [6]בתהלת ה' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד (הללויה) הללויה דבתריה ריש פירקא [7]רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס תאות רשעים תאבד הללויה דבתריה ריש פירקא [8]ושעומדים בבית ה' הללויה דבתריה ריש פירקא קראי מוסיפין אף את אלו [9]מנחל בדרך ישתה על כן ירים ראש הללויה דבתריה ריש פירקא [10]ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם הללויה דבתריה ריש פירקא נימא כתנאי [ט]עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד [11]אם הבנים שמחה ובית הלל אומרים [ז]עד [12]חלמיש למעינו מים ותניא אידך עד היכן הוא אומר בית שמאי אומרים עד [13]בצאת ישראל ממצרים ובית הלל אומרים עד [14]לא לנו ה' לא לנו מאי

ה"ג שעומדים בבית ה' בחצרות בית אלהינו

הללויה דבתריה ריש פירקא. ולא גרסינן העומדים בבית ה' בלילות דאם כן ה"ל למיקטע יברכך ה' מציון שזהו פסוק למעלה מהללויה ולא ה"ל למיקטע שאם פסוקים למעלה לכך נראה דגרסינן כדפרישית ולפי זה אנו לריכין לומר בו הללויה הללו את שם ה' הללו עבדי ה' שעומדים בבית ה' וגו' שלמעלה מזה אינו תחלת המזמור דלא יתכן שיהיה המזמור שני פסוקים [ט]ועוד דאמרי' [ו] במדרש קמ"ז מזמורים יש בספר תהלים כנגד שנות יעקב אלא הוא סופו של שיר המעלות הנה ברכו וגו' ואתי שפיר דקאמרינן לקמן רב אחא בר יעקב דמתחיל הלל הגדול מכי יעקב בחר לו יה דהוי תחלת המזמור דבע"א לא יתכן שהיה מתחיל הלל מאמצע המזמור: למען

עין משפט נר מצוה

א [שו"ע אא"ע סי' קכט סעי' לג]:

צו ב מיי' פ"ז מהלכות יסודי התורה הל' ד:

צז ג מיי' פ"ח מהלכות מלכים הל' ה סמג עשין מא טור א"ח סי' תעג:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה שעומדים וכו' ועוד דאמרינן במדרש. וכ"ה במס' סופרים פט"ז הלכה י"ל וביומא פט"ז דשבת ה"ל:

רבינו חננאל

ענין דהללויה כסיה ידידיה דבור אחד הוא. ת"ש ידידיה נחלק לשנים לפיכך ידיד חול יה קדש. אמר ר' יהושע בן לוי בעשרה דברים נאמר ספר תלים. בנצוח בניגון במשכיל במזמור בשיר באשרי בתפלה בתהלה בהודאה בהלל. גדול שבכלן הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת. ת"ר שיר שבתורה משה וישראל אמרוהו בשעה שעמדו על הים. הלל זה, הללויה הללו עבדי ה'. נביאים תקנוהו שיהו אומרין על כל פרק ועל כל צרה שנגאלין ממנה וכו'. ר"מ אומר כל שירות שבתילים דוד אמרן כו' עד וכי פסל מיכה עומד בבכי וישראל אומרין שירה ופשוטה היא. **תניא** כל שיר האמור בתלים בלשון יחיד דוד אמרו בפני עצמו, וכל האמור בלשון רבים כנגד צבור אמרו. וכל האמור בנצוח בניגון, לעתיד לבוא. וכל האמור במשכיל על ידי תורגמן אמרו. וכל האמור לדוד מזמור, שרתה שכינה עליו ואחר כך מזמור. וכל האמור מזמור לדוד, אמר שירה ואח"כ שרתה עליו שכינה, ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצבות וכו' עד אלא מתוך שמחה שנא' ועתה קחו לי מנגן וכו' (ליום) [לחלום] טוב. **ואסיקנא** כי הא דרבא מקמי דלפתח בשמעתא הוה אמר מילתא דבדיחותא קמי רבנן לבדוחי לביהו. והדר הוה יתיב באימתא ופתח בשמעתא, וכל שכן תלמיד דלא ליתיב אלא באימתא. ת"ר רבי אליעזר אומר הלל זה משה וישראל אמרוהו בשעה שעמד עליהם פרעה אמרו הן לא לנו, משיבה רוח הקדש למעני למעני אעשה. ר' יהושע אומר יהושע וישראל אמרוהו וכו'. ר' אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוהו כו'. ר' אלעזר בן עזריה אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו כו'. ר' יוסי הגלילי אומר מרדכי ואסתר אמרוהו. וחכמים אומרים נביאים שביניהם תקנוהו שיהו אומרין אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שתבוא עליהן ולכשנגאלין אומרין אותו על גאולתן.

מתני' עד היכן אומר ב"ה אומר עד חלמיש למעינו מים והלכה כב"ה.

מסורת הש"ס

ח) [גירסת רש"ל ותו"ע פ"ד מ"ה דמסכת סוכה רבא ע"ס], ט) לעיל לה:, י) שבת ל: ע"ס (כרכות לא.), ד) שבת ל:, כ) שבת דף פח: [ודף ל:], ו) [לעיל קטז:], ז) [שמות טו], ח) [תהלים קטו], ט) בס"ל נוסף: אמר, י) [ובמס' סופרים פרק טז הלכה יא],

תורה אור השלם

1. כְּלוּ תְפִלּוֹת דָּוִד בֶּן יִשָׁי: תהלים עב כ
2. וְעַתָּה קְחוּ לִי מְנַגֵּן וְהָיָה כְּנַגֵּן הַמְנַגֵּן וַתְּהִי עָלָיו יַד יְיָ: מלכים ב ג טו
3. לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם מִגְדְּלוֹת מְרָקְחִים שִׂפְתוֹתָיו שׁוֹשַׁנִּים נֹטְפוֹת מוֹר עֹבֵר: שיר השירים ה יג
4. לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: תהלים קטו א
5. לְמַעַנִי לְמַעַנִי אֶעֱשֶׂה כִּי אֵיךְ יֵחָל וְכְבוֹדִי לְאַחֵר לֹא אֶתֵּן: ישעיהו מח יא
6. תְּהִלַּת יְיָ יְדַבֵּר פִּי וִיבָרֵךְ כָּל בָּשָׂר שֵׁם קָדְשׁוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: תהלים קמה כא
7. רָשָׁע יִרְאֶה וְכָעַס שִׁנָּיו יַחֲרֹק וְנָמָס תַּאֲוַת רְשָׁעִים תֹּאבֵד: תהלים קיב י
8. שֹׁעֲמְדִים בְּבֵית יְיָ בְּחַצְרוֹת בֵּית אֱלֹהֵינוּ: תהלים קלה ב
9. מִנַּחַל בַּדֶּרֶךְ יִשְׁתֶּה עַל כֵּן יָרִים רֹאשׁ: תהלים קי ז
10. רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת יְיָ שֵׂכֶל טוֹב לְכָל עֹשֵׂיהֶם תְּהִלָּתוֹ עֹמֶדֶת לָעַד: תהלים קיא י
11. מוֹשִׁיבִי עֲקֶרֶת הַבַּיִת אֵם הַבָּנִים שְׂמֵחָה הַלְלוּ יָהּ: תהלים קיג ט
12. הַהֹפְכִי הַצּוּר אֲגַם מָיִם חַלָּמִישׁ לְמַעְיְנוֹ מָיִם: תהלים קיד ח
13. בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: תהלים קיד א
14. לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: תהלים קטו א

מוסף רש"י

אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו את לולביהן ולא אמרו שירה. לכיון דדבר מלוה הוא עטון הלל (לעיל צה:). ולא מתוך שחוק. שחוק ממש, שאין דעת שוחק מיושבת עליו, ואפילו אינו של לגון מכל מקום אין בו יושר (שבת ל:). ולא מתוך קלות ראש. לגון (שם). שמחה של מצוה. כגון הכנסת כלה (שם). קחו לי מנגן. מלוה היא להשמיע עליו שכינה (שם). וכן לדבר הלכה. לריך לפתוח במילי דבדיחותא בראשו (שם). וכן לחלום טוב. אם בא ליגן מתוך שמחה מרמין לו חלום טוב (שם). נוטפות מר. מרירות ממתא אימה (שם). ובדחו רבנן. נפתח לבם ממתא השמחה (שם).

למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים. לכך קבעו זכר ליציאת מצרים ושמעתי מהר"מ שיש במדרש לפי שבמצרים עבדו בהם בישראל בפרך ופר"ך בגי"ת ב"ש וג"ל שהם מלאכות הרבעים חסר אחת וכשנגאלו ממצרים הזהירם על השבת לשבות מאות' ל"ט מלאכות: **רביעי** אומר עליו הלל הגדול. רביעי גלסי' ולא גרסינן חמישי ולה"ר יוסף טוב עלס שכתב בסדרו[1] קימעא לשתות מים יכנס אם חולה הוא או איסטניס ואי בעי משתיא חמרא משום אונס לומר בחמישי הלל הגדול ישתנה תימה כיון שאוסר לשתות אין תיקנו כוס חמישי הא ארבע כוסות תיקנו ולא חמישי וכן מה שאוסר לשתות אפי' מים הא לא מבטלי טעם מצה דאפילו אחר הפסח לא אסר לקמן רק מיני מיכלא אבל מיני משתיא אפילו יין לא מצינן לאסור והא דאמר בין שלישי לרביעי לא ישתה מפרש בירושלמי שלא ישתכר ושלא יוכל לומר הלל וכן פסק רבי' שמואל לקמן[2] דכל שהיה מותרת ואפי' לפי המפרשים בין שלישי לרביעי לא ישתה שלא יבטל טעם מצה מ"מ במים לא מיירי אלא ביין דומיא בין ראשון לשני ישתה דמיירי ביין כי היכי דיגרלייה לליביה כדאמרי' לעיל [דף קמ.] ומיהו רוב עמא דבר לשתות וגם רב אלפס התיר מים ולא אסר רק יין: מאי

מאי לאו בהא קמיפלגי למ"ד עד אם הבנים שמחה סבר הללויה ריש פירקא ומאן דאמר עד צאת ישראל סבר הללויה סוף פירקא רב חסדא מתרץ לטעמיה דכולי עלמא סברי הללויה סוף פירקא מ"ד עד בצאת ישראל שפיר ומאן דאמר עד אם הבנים שמחה[6] עד ועד בכלל ונימא עד הללויה וכי תימא דלא ידעינן הי הללויה ונימא הללויה של אם הבנים שמחה קשיא רבה בר רב הונא מתרץ לטעמיה דכולי עלמא הללויה ריש פירקא מאן דאמר עד אם הבנים שמחה שפיר ומאן דאמר עד בצאת ישראל סבר עד ולא עד בכלל ונימא עד הללויה וכי תימא דלא ידעינן הי הללויה ונימא עד הללויה שבצאת ישראל קשיא: וחותם בגאולה: אמר רבא ק"ש והלל גאל ישראל דצלותא גואל ישראל מ"ט דרחמי נינהו אמר רבי זירא דקידושא אשר קדשנו במצותיו [א] וצונו דצלותא קדשנו במצותיך מ"ט דרחמי נינהו אמר רב אחא בר יעקב [8]וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום כתיב הכא [1]למען תזכור את יום וכתיב התם [2]זכור את יום השבת לקדשו אמר רבה בר שילא דצלותא מצמיח קרן ישועה דאפטרתא מגן דוד [3]ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים תני רב יוסף זהו שאומרים מגן דוד א"ר שמעון בן לקיש [4]ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלהי אברהם ואברכך זהו שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים אלהי יעקב יכול יהו חותמין בכולן ת"ל והיה ברכה בך חותמין ואין חותמין בכולן אמר רבא אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי וקאמרי [5]בשבתא בין בצלותא בין בקידושא מקדש השבת ביומא טבא בין בצלותא ובין בקידושא מקדש ישראל והזמנים ואמינא להו אנא אדרבה דצלותא בין בשבתא בין ביומא טבא מקדש ישראל בקידושא דשבתא מקדש השבת ביומא טבא מקדש ישראל והזמנים ואנא אמינא טעמא דידי וטעמא דידכו טעמא דידכו שבת דקביעא וקיימא בין בצלותא ובין בקידושא מקדש השבת יומא דישראל הוא דקבעי ליה דקמעברי ירחי וקבעי לשני מקדש ישראל והזמנים טעמא דידי צלותא דברבים איתא מקדש ישראל קידוש דביחיד איתא בשבת מקדש השבת ביום טוב מקדש ישראל והזמנים ולא היא צלותא ביחיד מי ליתיה וקידושא ברבים מי ליתיה ורבא סבר זיל בתר עיקר עולא בר רב נחית קמיה דרבא אמר כסבי דפומבדיתא ולא א"ל ולא מידי אלמא הדר ביה רבא רב נתן אבוה דרב הונא [6]בריה דרב נתן נחית קמיה דרב פפא אמר כסבי דפומבדיתא ושבחיה רב פפא אמר רבינא אנא איקלע לסורא קמיה דמרימר ונחית קמיה שלוחא דציבורא ואמר כסבי דפומבדיתא והוו משתקי ליה כולי עלמא אמר להו שבקוהו הילכתא כסבי דפומבדיתא ולא הוו משתקו ליה[7]: **מתני'** [8]מזגו לו כוס שלישי מברך על מזונו [9]רביעי גומר עליו את הלל ואומר עליו ברכת השיר [10]בין הכוסות הללו אם רוצה לשתות ישתה [11]בין שלישי לרביעי לא ישתה: **גמ'** א"ל רב חנן לרבא ש"מ [12]ברכת המזון טעונה כוס א"ל ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה: רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר: מאי

קסבר עד ועד בכלל. ואי אמינא עד בלאת סברי עלמא דאף בלאת בכלל משום הכי אמר עד אם הבנים שמחה ומו לא: **[עד ולא עד בכלל].** ואי הוה אמינא עד אם הבנים הוה משמע עד אם הבנים ולא אם הבנים בכלל: ה"ג **כהיב הכא למען תזכור את יום צאתך וגו' וכתיב התם זכור את יום השבת לקדשו: משם הגדולים.** כאברהם כיצחק ויעקב: **דברכים איתא.** משום כבוד רבים אומר מקדש ישראל:

ה"ג

רשב"ם

מאי לאו בהא קמיפלגי. דהכי תנאי אליבא דב"ש בהללויה פליגי אי סוף פירקא הוא אי ריש פירקא הוא הלכך האי נקט מילתיה בהך ליסנא והאי מילתיה בחידך ליסנא אבל אליבא דבית הלל דליכא הללויה עד חלמים למעינו מים לא פליגי כו' אלא איידי דמיתלפי מילתיה דב"ש משום הללויה אי ריש פירקא הוה אי לא מיתלפי נמי מילתייהו דבית הלל למינקט האי מילתיה סוף פירקא ואידך ריש פירקא כי היכי דאמרי אליבא דב"ש: **מ"ד עד בלאת סבר עד ולא עד בכלל.** ואי הוה אמר עד אם הבנים הוה משמע ולא אם הבנים שמחה בכלל: **ומ"ד עד אם הבנים קסבר עד ועד בכלל.** ואי הוה אמר בלאת[1] הוה משמע דאף בלאת בכלל ופלוגתייהו אליבא דבית הלל איכא לפרושי נמי בכה"ג: **וימא עד הללויה.** למ"ד עד ולא עד בכלל: **קריש שמע.** ברכת גאולה שאחר ק"ש: **והלל.** של ערבי פסחים שחותם גאל ישראל כר"ע דמתניתין שמספר ומשבח על גאולת ישראל שעברה: **דלגואל גואל ישראל.** שאנו מתפללין על העתיד: **דקידושא קדשנו.** דהולאה היא על שעבר: **דלגואל קדשנו.** לפי שאנו אומרים אותה באמצע תפלה ראוי לאומרה בלשון בקשה: **צריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום.** בין בכוס בין בתפלה שלו[2] שבת בגזירה שוה דפסח[3] ובשאר מועדים במה מצינו מפסח: ה"ג **כהיב הכא למען תזכור את יום צאתך וכתיב התם זכור את יום השבת:** **דאפטרתא.** במסכת סופרים (פרק יג)[4] תניא להו לברכות דהפטרה ומפרש למגן דוד אומר. ובגלותא שייך לומר טפי מצמיח קרן ישועה משום דרחמי נינהו ואנו מבקשין שיצמיח קרן ישועה לישראל. ורבינו שלמה היה אומר משום הכי לא שייך למימר בתפלה מגן דוד שכבר אמרנו מגן אברהם ותרי חתימות כהדדי לא שייך בתפלה: **כשם הגדולים אשר בארץ.** נתן הנביא אמר לדוד כן מפי הקב"ה שכשם שחותמים במגן אברהם חותמין במגן דוד. הגדולים אברהם יצחק ויעקב. ואע"ג דבשלשתן לא חתמינן

מסורת הש"ם

א) [מיי' פכ"ט מהל' שבת הלכה ב]:
צח ב) מיי' פ"ב מהלכות תפלה הל' ה' ופכ"ט מהלכות שבת הלכה ב והלכה יט סמג עשין יט כט טוש"ע סימן רסח וטוש"ע א"ח סימן תפז סעיף א:
צט ג) מיי' פ"ז ופ"ח מהלכות מלה הלכה י סמג עשין מא טוש"ע א"ח סימן תעט:
ק ד) מיי' וסמג שם טוש"ע א"ח סי' תפ:
קא ה) מיי' פ"ז שם וסמג שם טוש"ע א"ח סימן תעג סעיף ג:
קב ו) מיי' וסמג שם טוש"ע א"ח סי' תעט:

רבינו חננאל

וחותם בגאולה, אמרי ק"ש והלל חותמין גאל ישראל צלותא גואל ישראל, מאי טעמא רחמי נינהו. אמר רבי זירא ברכה דקידוש אשר קדשנו במצוותיו אבל של תפלה קדשנו במצותיך, מאי טעמא דתפלה רחמי נינהו. **וצריך** שיזכיר יציאת מצרים (בליל) [בקידוש היום] כתיב הכא זכור את יום השבת לקדשו וכתיב התם למען תזכור את יום צאתך וגו'. אמר רבה בר זירא בצלותא חותמין מצמיח קרן ישועה, בהפטרה מגן דוד שנאמר ועשיתי לך שם גדול כשם הגדולים אשר בארץ. תאני רב יוסף שחותמין בהפטרה מגן דוד כדרך שחותמין בתפלה מגן אברהם. אמר ריש לקיש ואעשך לגוי גדול זה שאומרים אלהי אברהם וארבכך זה שאומרים אלהי יצחק ואגדלה שמך זה שאומרים אלהי יעקב. יכול יהו חותמין בכלן ת"ל והיה ברכה אין חותמין אלא בך בלבד. אמר רבא אשכחתינהו לסבי דפומבדיתא דהוו אמרי בשבתא בין בקידושא בין בצלותא מקדש השבת, ביום טוב בין בצלותא בין בקידושא מקדש ישראל והזמנים ואמינא להו אנא אדרבה כו'. ואסיקנא כסבי דפומבדיתא מדאמר רבינא אנא איקלעי לסורא לגבי מרימר ונחת שליח צבור לקמיה ואמר כסבי דפומבדיתא, והוו כולי עלמא משתקי ליה, ואמר להו מרימר שבקוה דהלכתא כסבי דפומבדיתא. מזגו לו כוס שלישי ברך על מזונו. אמר לו רבינא לרבא ש"מ ברכה טעונה כוס. אמר ליה ארבע כוסות דתקון רבנן דרך חירות כל חד וחד נעביד ביה מצוה. **רביעי** גומר עליו את ההלל ואומר עליו ברכת השיר.

תורה אור השלם

1. לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך:
דברים טז ג
2. זכור את יום השבת לקדשו: שמות כ ז
3. ואהיה עמך בכל אשר הלכת ואכרתה את כל איביך ופניך ועשתי לך שם גדול כשם הגדלים אשר בארץ: שמואל ב ז ט
4. ואעשך לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך והיה ברכה:
בראשית יב ב

הגהות הגר"א

[א] גמרא דקידושא אשר קדשנו במצותיו דלגואל כו':

מוסף רש"י

דצלותא גואל ישראל מ"ט דרחמי נינהו. שהוא דבני בקשה ותחנונים, אבל בק"ש ובהלל לא, לפי שאינה אלא ספירת דברים בעלמא (הפרדס עמ' נ). **בין הכוסות הללו.** בין הראשון לשני (לעיל קח.).

תוספות

ולא היו משתקין ליה. ולא מיבעי לן דאמר מר דהלכתא כסבי דפומבדיתא אלא אפילו לן דאמר מר דהלכתא כמר שמואל דאמר אין הלכה כמי שאינו יודע לומר הלל הגדול אפילו הכי לא היו משתקין ליה דאי לא מי אמר לן מר דהלכתא כמר שמואל אלא אמר לן דאין הלכה כמי שאינו יודע לומר הלל הגדול אבל הכא

ה"ג **רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו הלל הגדול: שהקדוש ברוך הוא יושב ברומו של עולם יו"ל.** דכתיב [1] הודו לאל השמים נותן לחם לכל בשר והיינו דבר גדול: **עשיר בשורו.** מפסידו ממון [ומכפר] על גופו: **קשין נקביו של אדם.** כשהוא עצור כיום המיתה: ואקדיח

רש"ם

יהללוך. [2] (נשמת כל חי) וגומרין בו בא"י מלך מהולל בתשבחות וזו היא ברכת השיר דמתניתין כלומר ברכת השבח: **ור' יוחנן אומר נשמת כל חי.** אף נשמת דהיינו ברכת השיר דמתני' דאילו יהללוך אנו אומרים בכל יום שאומרים בו את ההלל ומאי שנא ליל פסח דנקט אם לא להוסיף עוד ברכה אחרת והיינו דאמר הלכה כרבי יוחנן בתרוייהו וקבעוהו לאחר הלל הגדול שצריך לאומרן כדלקמן דהשתא איכא ברכה בכל חדא וחדא והכי הוא מילתא שפיר כך נראה בעיני: **ה"ר רביעי גומר עליו את ההלל ואומר עליו הלל הגדול:** ה' **רועי.** על שם המזון שאכלו צריך לומר: **שהקדוש ברוך הוא יושב ברומו של עולם יו"ל.** דכתיב [3] נותן לחם לכל בשר והיינו דבר גדול: **בטובכו.** בטובה שהשפיע לו והכי משמע כי טוב כי לעולם חסדו חסד הוא עושה לעולם בכי טוב כלומר בטוב שנתן לו: **עשיר בשורו עני בשיו.** מפסידו ממון ומכפר על גופו: **בעלבון.** תרי משמע: **לקריעת ים סוף.** כלומר גם גדול עושה לו הקדוש ברוך הוא למי שנתן לו מזונות כאשר עשה לישראל שקרע להם ים סוף ונפקא מיניה למבעי רחמי: **קשין נקביו של אדם.** כשהוא עצור: **לועה.** לשון עצור וחגור כמו לועה ברב כוחו (ישעיה סג): **כל המבזה את המועדות.** שעושה מלאכה בחולו של מועד דכתיב [4] את חג המצות תשמור ונפקא לן במסכת חגיגה (דף יח.) איסור מלאכה בחולו של מועד: **המקבל לשון הרע.** שמקבלו ומאמינו על חבירו. תע"ג דלקבוליה לא מיבעי ליה למיחש ליה מיבעי כדמפרש במסכת נדה (דף סא.): **וקרי ביה לא תשיא.** גרשה בעיני דלא גרסינן ליה. דכולהו משתמע מלא תשא שכשמספר או מעיד הרי נושא בפיו שמע שוא: **וכי מאחר דאיכא הלל הגדול.** שמשובח יותר כמו שפירש רבי יוחנן למעלה משום דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר אלן מאי טעמא אמרינן האי הלילא על כל פרק ופרק ועל כל גזרה שלא תבא על הציבור לכשנגאלין: **חמשה דברים.** דמיירי נמי בגאולה: **הברים רקדו לאילים.** בשעת מתן תורה דכתיב (תהלים סח) למה תרצדון הרים וגו': **גבריאל אמרו.** כשנילונו חנניה מישאל ועזריה והוא היה שם דכתיב (דניאל ג) ורויה די רביעאה דמי לבר אלהין לפי שהקדוש ברוך הוא הבטיחו על כך כשנשלך אברהם באור כשדים וכשקייש לו אמר ואמת ה' לעולם שקייש הבטחתו: **בשעה שהפיל נמרוד.** שעל שם כן נקרא אמרפל על שם שאמר והפיל את אברהם בכבשן[מ]: ואקדיח

מאי ברכת השיר רב יהודה אמר [א]יהללוך ה' אלהינו ורבי יוחנן אמר [2]נשמת כל חי ת"ר רביעי גומר עליו את ההלל ואומר הלל הגדול דברי ר"ט וי"א [1]ה' רועי לא אחסר מהיכן הלל הגדול רבי יהודה אומר [2ג]מהודו עד [3]נהרות בבל ורבי יוחנן אומר משיר המעלות עד נהרות בבל רב אחא בר יעקב אמר [4]מכי יעקב בחר לו יה עד נהרות בבל ולמה נקרא שמו הלל הגדול א"ר יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה א"ר יהושע בן לוי הני עשרים וששה הודו כנגד מי כנגד כ"ו דורות שברא הקב"ה בעולמו ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו [6]אמר רב חסדא מאי דכתיב [2]הודו לה' כי טוב הודו לה' שגובה חובתו של אדם בטובתו עשיר בשורו ואת עני בשיו יתום בביצתו אלמנה בתרנגולתה א"ר יוחנן קשין מזונותיו של אדם כפלים כיולדה דאילו ביולדה כתי' [5]בעצב ובמזונות כתי' [6]בעצבון [ג](א"ר) יוחנן קשין מזונותיו של אדם יותר מן הגאולה דאילו בגאולה כתיב [7]המלאך הגואל אותי מכל רע מלאך בעלמא ואילו במזונות כתיב [8]האלהים הרועה אותי א"ר יהושע בן לוי [ג]בשעה שאמר הקב"ה לאדם [9]וקוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות אמר לפניו רבש"ע אני וחמורי נאכל באבוס אחד כיון שאמר לו [10]בזעת אפך תאכל לחם נתקררה דעתו אמר ר"ש בן לקיש אשרינו [7]אם עמדנו בראשונה ועדיין לא פלטינן מינה דקא אכלינן עיסבי דדברא אמר רב שיזבי משמיה דרבי אלעזר בן עזריה קשין מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף דכתיב [11]נותן לחם לכל בשר וסמיך ליה לגוזר ים סוף לגזרים אמר ר"א בן עזריה [ט]קשין נקביו של אדם כיום המיתה וכקריעת ים סוף שנאמר א][12]מהר צועה להפתח וכתיב בתרי' רוגע הים ויהמו גליו [י]ואמר רב ששת משום ר"א בן עזריה [ד]כל המבזה את המועדות כאילו עובד ע"ז שנאמר [13]אלהי מסכה לא תעשה לך וכתיב בתריה את חג המצות תשמור ואמר רב ששת משום ר"א בן עזריה כל המספר לשון הרע וכל המקבל לשון הרע וכל המעיד עדות שקר בחבירו ראוי להשליכו לכלבים שנאמר [14]לכלב תשליכון אותו וכתיב בתריה [15]לא תשא שמע שוא וקרי ביה לא תשיא וכי מאחר דאיכא הלל הגדול אנן מ"ט אמרינן האי משום שיש בו ה' דברים הללו יציאת מצרים וקריעת ים סוף ומתן תורה ותחיית המתים וחבלו של משיח יציאת מצרים דכתי' [16]בצאת ישראל ממצרים וקריעת ים סוף דכתיב [17]הים ראה וינוס מתן תורה דכתי' [18]ההרים רקדו כאילים תחיית המתים דכתיב [19]אתהלך לפני ה' חבלו של משיח דכתיב [20]לא לנו ה' לא לנו וא"ר יוחנן לא לנו ה' לא לנו זו שעבוד מלכיות איכא דאמרי אמר רבי יוחנן לא לנו ה' לא לנו זו מלחמת גוג ומגוג רב נחמן בר יצחק אמר מפני שיש בו מילוט נפשות של צדיקים מגיהנם שנא' [21]אנה ה' מלטה נפשי חזקיה אמר מפני שיש בו ירידתן של צדיקים לכבשן האש ועלייתן ממנו ירידתן דכתיב לא לנו ה' לא לנו [ס]אמר חנניה כי לשמך תן כבוד אמר מישאל על חסדך ועל אמתך אמר עזריה למה יאמרו הגוים אמרו כולן עלייתן מכבשן האש דכתיב [22]הללו את ה' כל גוים אמר חנניה שבחוהו כל האומים אמר מישאל כי גבר עלינו חסדו אמר עזריה ואמת ה' לעולם הללויה אמרו כולן ויש אומרים ואמת ה' לעולם גבריאל אמרו בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש אמר גבריאל לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע ארד ואצנן ואציל את הצדיק מכבשן האש אמר לו הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו נאה ליחיד להציל את היחיד ולפי שהקב"ה [ז]אינו מקפח שכר כל בריה אמר תזכה ותציל שלשה מבני בניו דרש ר"ש השלוני בשעה שהפיל נבוכדנצר הרשע [מ]חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש עמד [ס]יורקמו שר הברד לפני הקב"ה אמר לפניו רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל לצדיקים הללו מכבשן האש אמר לו גבריאל אין גבורתו של הקב"ה בכך שאתה [מ]שר ברד והכל יודעין שהמים מכבין את האש אלא אני שר של אש ארד ואקרר מבפנים ואקדיח

מאי ברכת השיר רב יהודה אמר יהללוך. וקמ"ל דאפילו במקום שלא נהגו לברך אחריו בלילי פסח צריך לברך דאי נהגו פשיטא א"נ דאפילו במקום שנהגו ה"א דוקא בימים אבל בלילה אין צריך לברך קא משמע לן: **רבי** יוחנן **אמר נשמת כל חי.** נראה ה"פ אף נשמת כל מי אחר יהללוך דאי לא תימא הכי אינו כמאן עבדינן וקורא נשמת כל מי ברכת השיר לפי שבשבתות אומרים אותו אחר פסוקי דזמרה וכיון דיש כהן לא היה מותם ביהללוך כי אם בנשמת לבדו משום דלישנא דברכת השיר משמע מדא ברכה[א]: **מהודו עד** על נהרות בבל. וכן אנו עושים ורגנו לדיקים בה' אינו מן המזמור: מן

תורה אור השלם

1. מִזְמוֹר לְדָוִד יְיָ רֹעִי לֹא אֶחְסָר: תהלים כג א
2. הוֹדוּ לַיְיָ כִּי טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
תהלים קלו א
3. עַל נַהֲרוֹת בָּבֶל שָׁם יָשַׁבְנוּ גַּם בָּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן: תהלים קלז א
4. כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ יִשְׂרָאֵל לְסְגֻלָּתוֹ:
תהלים קלה ד
5. אֶל הָאִשָּׁה אָמַר הַרְבָּה אַרְבֶּה עִצְּבוֹנֵךְ וְהֵרֹנֵךְ בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ וְהוּא יִמְשָׁל בָּךְ:
בראשית ג טז
6. וּלְאָדָם אָמַר כִּי שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתֶּךָ וַתֹּאכַל מִן הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר לֹא תֹאכַל מִמֶּנּוּ אֲרוּרָה הָאֲדָמָה בַּעֲבוּרֶךָ בְּעִצָּבוֹן תֹּאכְלֶנָּה כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
בראשית ג יז
7. הַמַּלְאָךְ הַגֹּאֵל אֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת הַנְּעָרִים וְיִקָּרֵא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבֹתַי אַבְרָהָם וְיִצְחָק וְיִדְגּוּ לָרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ: בראשית מח טז
8. וַיְבָרֶךְ אֶת יוֹסֵף וַיֹּאמַר הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר הִתְהַלְּכוּ אֲבֹתַי לְפָנָיו אַבְרָהָם וְיִצְחָק הָאֱלֹהִים הָרֹעֶה אֹתִי מֵעוֹדִי עַד הַיּוֹם הַזֶּה: בראשית מח טו
9. וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לָךְ וְאָכַלְתָּ אֶת עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה: בראשית ג יח
10. בְּזֵעַת אַפֶּיךָ תֹּאכַל לֶחֶם עַד שׁוּבְךָ אֶל הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לֻקָּחְתָּ כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב: בראשית ג יט
11. נֹתֵן לֶחֶם לְכָל בָּשָׂר כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
תהלים קלו כה
12. מַהֵר צְעָה לְהָפְתַּח וְלֹא יָמוּת לַשַּׁחַת וְלֹא יֶחְסַר לַחְמוֹ:
ישעיהו נא יד
13. אֱלֹהֵי מַסֵּכָה לֹא תַעֲשֶׂה לָּךְ: שמות לד יז
14. וְאַנְשֵׁי קֹדֶשׁ תִּהְיֻן לִי וּבָשָׂר בַּשָּׂדֶה טְרֵפָה לֹא תֹאכֵלוּ לַכֶּלֶב תַּשְׁלִכוּן אֹתוֹ:
שמות כב ל
15. לֹא תִשָּׂא שֵׁמַע שָׁוְא אַל תָּשֶׁת יָדְךָ עִם רָשָׁע לִהְיֹת עֵד חָמָס:
שמות כג א
16. בְּצֵאת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם בֵּית יַעֲקֹב מֵעַם לֹעֵז: תהלים קיד א
17. הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס הַיַּרְדֵּן יִסֹּב לְאָחוֹר:
תהלים קיד ג
18. הֶהָרִים רָקְדוּ כְּאֵילִים גְּבָעוֹת כִּבְנֵי צֹאן: תהלים קיד ד
19. אֶתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְיָ בְּאַרְצוֹת הַחַיִּים:
תהלים קטז ט
20. לֹא לָנוּ יְיָ לֹא לָנוּ כִּי לְשִׁמְךָ תֵּן כָּבוֹד עַל חַסְדְּךָ עַל אֲמִתֶּךָ: תהלים קטו א
21. וּבְשֵׁם יְיָ אֶקְרָא אָנָּה יְיָ מַלְּטָה נַפְשִׁי: תהלים קטו א
22. הַלְלוּ אֶת יְיָ כָּל גּוֹיִם שַׁבְּחוּהוּ כָּל הָאֻמִּים: תהלים קיז א

עין משפט נר מצוה

קג א ב ג מיי' פ"ח מהל' מו"מ הל' י' וסמג שם טוש"ע או"ח סימן תפ: **קד** ד מיי' פ"ו מהל' י"ט הלכה טז:

גליון הש"ם

גמרא אמר חנניה כי לשמך תן כבוד. עי' ירושלמי פ"ט דסוטה הל' ו וכיפ"מ שם: **שם** יורקמו שר הברד. עי' ריש תענית תוד"ה ויסמע:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] גמ' מהכ' לועה להפתח. נ"ב מסר סיפא דקרא ונא ימות ועי' מהרש"א בח"ל:

מוסף רש"י

את המועדות. מולו של מועד (מכות כב.). **את חג המצות תשמור.** מפרש בחגיגה (יח.) אם בראשון ובשביעי הרי כבר אמור, הא לא בא להזהיר אלא על מולו של מועד שאסור בעשייה מלאכה (מכות שם).

מוסף תוספות

א. ולמה יחתום שתי פעמים על ברכה אחת. תוס' ר"פ.

רבינו חננאל

מאי ברכת השיר ר' יהודה אומר יהללוך ר' יוחנן אומר נשמת כל חי. ת"ר חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי ר' טרפון, ויש אומרים ה' רועי לא אחסר. מהיכן הוא אומר הלל הגדול, רב אמר מהודו עד על נהרות בבל, רבי יוחנן אומר משיר המעלות עד על נהרות בבל, רב אחא בר יעקב אמר מכי יעקב בחר לו יה ועד על נהרות בבל. למה נקרא הלל הגדול, אמר רבי יוחנן מפני שהקב"ה יושב ברומו של עולם ומחלק מזון לכל בריה. אמר רבי יהושע בן לוי כ"ו הודו כנגד כ"ו דור שלא היתה להם תורה וזנם הקב"ה בחסדו. מאי דכתיב הודו לה' כי טוב, הודו למי שגובה חובו של אדם בטובתו. פי' מכל אדם כפי השג ידו, עשיר בשורו עני בשיו אלמנה בתרנגולתה יתום בביצתו. א"ר יוחנן קשין מזונותיו של אדם כפלים כיולדה, ביולדה כתיב בעצב תלדי בנים ובמזונות כתיב בעצבון תאכלנה. ר' אלעזר אומר כקריעת ים סוף שנאמר לגזור ים סוף לגזרים וסמיך ליה נותן לחם לכל בשר. ר' לוי אמר יתר מן הגאולה שנאמר המלאך הגואל אותי מכל רע על ידי מלאך, ובמזונות כתיב האלהים הרועה אותי. רבי אלעזר בן עזריה אומר כקריעת ים סוף שנאמר מהר צועה להפתח וכתיב בתריה רוגע הים ויהמו גליו ה' רועי לא אחסר. אמר רב ששת אמר רב חנינא אמר כיום המיתה שנאמר לא יאמות לשחת ולא יחסר לחמו. אמר רב ששת קשין נקביו של אדם כקריעת ים סוף שנאמר מהר צועה להפתח וכתיב בתריה רוגע הים וגו'. אמר רב המספר לשון הרע והמקבלו והמעיד עדות שקר ראוי להשליכו לכלבים, שנאמר לא תשא שמע שוא וסמיך ליה לכלב תשליכון אותו. ואקשינן וכי מאחר דאיכא הלל הגדול מאי טעמא שבקינן ליה וקרינן להאי, ופריק ר' יוחנן מפני שיש בו ה' דברים יציאת מצרים שנאמר בצאת ישראל ממצרים, קריעת ים סוף שנאמר הים ראה וינוס, מתן תורה שנאמר ההרים רקדו כאילים, תחית המתים שנאמר אתהלך לפני ה' בארצות החיים, חבלו של משיח שנאמר לא לנו ה' לא לנו. רב נחמן אמר מפני שיש בו מלוט הצדיקים מגיהנם שנאמר אנא ה' מלטה נפשי. ענין אברהם אבינו שהפילו נמרוד לכבשן האש, וענין חנניה מישאל ועזריה שהפילן נבוכדנצר לכבשן האש.